

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра природничих наук з методиками навчання

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОК 10 БІОГЕОЦЕНОЛОГІЯ І БІОСФЕРОЛОГІЯ

Спеціальність 014 Середня освіта (Природничі науки)

Освітня програма «Середня освіта (Природничі науки)»

Інститут психології і педагогіки
Психолого - природничий факультет

2020 –2021 н.р.

Робоча програма «Біогеоценологія і біосферологія» для здобувачів вищої освіти денної і заочної форми навчання за спеціальністю 014 Середня освіта (Природничі науки)

Мова навчання українська

Розробник: Мельник Віра Йосипівна, професор кафедри природничих наук з методиками навчання, кандидат географічних наук

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри природничих наук з методиками навчання

Протокол від «31» серпня 2020 року № 1

Завідувач кафедри природничих наук з методиками навчання

проф. Грицай Н.Б.

Робочу програму схвалено навчально-методичною комісією психолого-природничого факультету

Протокол від «02» вересня 2020 року № 4

Голова навчально-методичної комісії

психолого-природничого факультету

доц. Сяська І.О.

©Мельник В.Й., 2020

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів 3	Галузь знань 01 «Освіта / Педагогіка»	Обов'язкова	
Модулів - 1	Спеціальність 014 «Середня освіта (Природничі науки)»	Рік підготовки:	
Змістових модулів 2		1-й	1-й
		Семестр	
		1-й	1-й
		Лекції	
Загальна кількість годин - 90	Освітній ступінь Магістр	14 год.	4 год.
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3,5 самостійної роботи студентів - 7		Практичні, семінарські	
		16 год.	6 год.
		Самостійна робота	
		60 год.	80 год.
		Індивідуальні завдання: 4 год.	
		Вид контролю	
		залік	залік
Передумови: природничі науки фізики, хімії, біології на I рівні освіти			

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання - 33,3 : 66,7 (%);

для заочної форми навчання - 13,3 : 86,7 (%).

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

2.1. **Метою** викладання навчальної дисципліни «Біогеоценологія і біосферологія» є засвоєння здобувачами вищої освіти закономірностей формування, будову, поширення, розвиток та функціонування біогеоценозів і вивчення еволюції, структури та механізмів функціонування біосфери.

2.2. Основні **завдання** вивчення курсу «Біогеоценологія і біосферологія» полягають у:

- вивченні структури, динаміки і еволюції біогеоценозів в системі біосфери;
- усвідомленні закономірностей розвитку і механізмів функціонування біосфери;
- формування знань про динаміку та еволюцію біосфери, її ноосферний етап;
- умінні правильно використовувати отримані теоретичні знання у своїй науковій діяльності щодо визначення суті екологічних проблем довкілля, самостійно розробляти практичні заходи щодо покращення екологічного стану екосистем і біосфери в цілому.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування наступних компетентностей:

Загальні компетентності (ЗК):

Спеціальні (фахові) компетенції (СК):

СК2. Здатність встановлювати й аналізувати причинно-наслідкові та ієрархічні взаємозв'язки у структурі та функціонуванні природних систем різного рівня організації і моделювати динаміку їх розвитку.

СК3. Здатність аналізувати природні явища та процеси з точки зору сучасних концепцій розвитку природознавства з метою формування інтегрованих знань про природу.

СК13. Здатність до усвідомлення сутності взаємозв'язків між природним середовищем і людиною, розуміння стратегії сталого розвитку та застосування сучасних природоохоронних технологій.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН4. Застосовувати міждисциплінарні зв'язки між фундаментальними науками з метою оновлення та інтеграції знань у формуванні цілісної природничо-наукової картини світу.

ПРН8. Аналізувати й пояснювати закономірності функціонування природних систем з використанням сучасних досягнень природничих наук для їх охорони, збалансованого природокористування і відтворення.

ПРН9. Володіти сучасною термінологією, науковими поняттями, концепціями і фундаментальними теоріями природничих наук, біології, фізики та хімії.

ПРН18. Розуміти сутність взаємозв'язків між природним середовищем, людиною й суспільством та пояснювати стратегію сталого розвитку і принципи збалансованого природокористування.

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

У результаті освоєння повного курсу навчальної дисципліни здобувачі вищої освіти повинні мати глибокі, системні знання з усього теоретичного курсу, знати:

- сучасну термінологію, наукові поняття з біосферології, еволюцію біосфери;
- ознаки та особливості виникнення біогеоценозів, динаміку їх розвитку;
- основи систематики організмів у біосфері;
- принцип виділення ареалів видів і їх типи;
- розуміти умови існування живих організмів у різних середовищах, їх різновиди, трофічні зв'язки;
- ноосферний етап розвитку біосфери, поняття соціосфери та їхні проблеми;
- сучасні досягнення в природничій освіті та наукових дослідженнях, у власній практиці на уроках, у позаурочній і позакласній роботі.

вміти:

- характеризувати типові біоми суходолу та водного середовища, їх поширення та розвиток;
- аналізувати вплив людської діяльності на стан біорізноманіття планети;

- аналізувати й пояснювати закономірності функціонування природних систем з використанням сучасних досягнень природничих наук для їх охорони, збалансованого природокористування і відтворення.
- обґрунтовувати і успішно приймати та реалізовувати управлінські рішення у розв'язанні глобальних проблем;
- аналізувати перетворення біосфери і проблеми екології людини у глобальному масштабі.

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МОДУЛЬ 1. Біогеоценологія та біосферологія

Змістовий модуль 1. Будова, структурна організація, динаміка та продуктивність біогеоценозів

Тема 1. Біогеоценоз, етапи розвитку.

Співвідношення понять «біогеоценоз» і «екосистема». Біогеоценоз, його склад, функціонування. Абіотичні компоненти біогеоценозу. Біоми. Біотичний компонент біогеоценозу.

Тема 2. Будова і структура біогеоценозу.

Загальна будова і структурні компоненти біогеоценозу. Просторова структура біогеоценозу. Просторовий розподіл живих організмів в лісових і лугових співтовариствах. Біогеогоризонти. Горизонтальна структура біогеоценозів. Мозаїчність і його визначальні фактори. Біогеоценотичні парцели. Синузії. Концепція фітогенних полів. Поняття стадії. Взаємовідносини популяцій в складі біогеоценозів. Типи взаємовідносин в ценопопуляціях.

Тема 3. Динаміка і еволюція біогеоценозів.

Динаміка біогеоценозів. Циклічні зміни біогеоценозів. Флуктуації. Сукцесії і еволюція біогеоценозів. Екзогенні і ендегенні сукцесії. Прості і складні автогенні сукцесії. Первинні і вторинні сукцесії. Концепції клімаксу.

Концепція екологічної ніші і її характеристики.

Тема 3. Фітоценоз як основа наземних біогеоценозів

Фітоценоз як фундаментальна основа наземних біогеоценозів. Структурно-функціональні характеристики фітоценозу. Склад та екологічні групи фітоценозів. Взаємовплив організмів в фітоценозах. Класифікація фітоценозів. Динаміка фітоценозів. Територіальна структура рослинного покриву.

Тема 4. Продуктивність біогеоценозів.

Структурно-функціональна організація і продуктивність наземних біогеоценозів. Основні етапи використання речовин і енергії в екосистемах. Закон 10%. Продуктивність і продукція. Основні поняття і показники продуктивності. Первинна та вторинна продукція. Методи розрахунку продукції. Екологічна ефективність екосистем.

Тема 5. Енергетика біогеоценозів.

Енергетичний обмін та функціонування біогеоценозів. Трофічна структура і потік енергії в біогеоценозах. Екологічне значення першого і другого закону термодинаміки. Харчові ланцюги, мережі, трофічні рівні, екологічні піраміди мас, чисел та енергії. Біогеоценозичні кругообіги речовин. Цикли і типи біологічного кругообігу.

Змістовий модуль 2. Стабільність біосфери, ноосфера, управління біосферою

Тема 6. Структура і динаміка біосфери.

Поняття і сутність біосфери. Місце біосферології серед природничих наук. Еволюція біосфери. Склад біосфери, її компоненти. Вертикальна і горизонтальна структура біосфери. Основні екосистеми біосфери. Лісові екосистеми. Прісноводні екосистеми. Екосистеми світового океану. Динаміка біосфери. Жива речовина і її енергія. Геохімічна робота живої речовини. Енергетичний баланс біосфери. Біогеохімічні цикли у біосфері.

Тема 7. Ноосфера, управління біосферою.

Біосфера як гомеостатистичний регулятор. Стабільність біосфери. Сучасна інтерпретація теорії ноосфери Вернадського. Біосферні закони і глобальні екологічні проблеми. Дисбаланс природних колообігів речовин. Природні причини кліматичних змін. Діяльність людини і сучасний стан біосфери. Управління біосферою.

5. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	денна форма				заочна форма			
	усьог о	у тому числі			усьог го	у тому числі		
		лекц .	прак .	само с.		лек ц.	прак. .	самос. .
Модуль 1. Біогеоценологія та біосферологія								
Змістовий модуль 1. Будова, структурна організація, динаміка та продуктивність біогеоценозів								
Тема 1. Біогеоценоз. етапи розвитку	8	2	-	6	7	-	-	7
Тема 2. Будова і струк-тура біогеоценозу	11	2	2	7	12	2	-	10
Тема 3. Фітоценоз як ос-нова наземних біогеоценозів	11	2	2	7	11	-	-	11
Тема 4. Продуктивність біогеоценозів	11	2	2	7	13	-	2	11
Тема 5. Енергетика біогеоценозів	13	2	2	9	11	-		11
Разом за зміст. модулем 1	54	10	8	36	52	2	-	50
Змістовий модуль 2. Стабільність біосфери, ноосфера, управління біосферою								
Тема 6. Структура і дина-міка біосфери	17	2	4	11	15	2	2	14
Тема 7. Ноосфера, управ-ління біосферою	19	2	4	13	13	-	2	16

Разом за зміст. модулем 2	36	4	8	24	28	2	4	30
Усього годин	90	14	16	60	90	4	6	80

6. ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Склад біогеоценозу	2
2	Саморегуляція в біогеоценозах	2
3	Сукцесійні процеси в біогеоценозах	2
4	Біологічна продуктивність біогеоценозів	2
5	Горизонтальна і вертикальна структура біосфери	2
6	Основні екосистеми біосфери	2
7	Енергетика біосфери	2
8	Ноосферна цивілізація	2

Практичні заняття проводяться у вигляді семінарів. Серед тематичних семінарів, в основному, використовуються семінар – бесіда (обговорення заздалегідь підготовлених здобувачами вищої освіти доповідей) та семінар – дискусія. На семінарах, в обов'язковому порядку, пропонуються запитання проблемного характеру, які вимагають у здобувачів вищої освіти обґрунтування відповіді, наведення прикладів, порівнянь, пояснень, тобто, творчого, продуктивного мислення.

7. САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання для самостійної роботи здобувачів вищої освіти та форми її контролю

Назва теми	Зміст самостійної роботи студентів	Кількість годин		Форми контролю СРС
		Стаціонар	Заочно	
Змістовий модуль 1. Будова, структурна організація, динаміка та продуктивність біогеоценозів				
Тема 1. Біогеоценоз, етапи розвитку	Вивчення лекційного матеріалу, оформлення звіту з виконаної роботи, огляд теоретичного матеріалу з теми	6	7	Перевірка звіту з виконаної роботи, усне опитування, презентація результатів

Тема 2. Будова і структура біогеоценозу	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, оформлення звіту з виконаної роботи, огляд теоретичного матеріалу з теми	7	10	Перевірка звіту з виконаної роботи, письмове експрес – опитування, презентація результатів
Тема 3. Фітоценоз як основа наземних біогеоценозів	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, оформлення звіту з виконаної роботи, огляд теоретичного матеріалу з теми	7	11	Перевірка звіту з виконаної роботи, усне опитування, презентація результатів
Тема 4. Продуктивність біогеоценозів	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, оформлення звіту з виконаної роботи, огляд теоретичного матеріалу з теми	7	11	Перевірка звіту з виконаної роботи, усне опитування, презентація результатів
Тема 5. Енергетика біогеоценозів	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, оформлення звіту з виконаної роботи, огляд теоретичного матеріалу з теми	9	11	Перевірка звіту з виконаної роботи, контрольна робота.
Усього за змістовим модулем 1		36	50	
Змістовий модуль 2. Стабільність біосфери, ноосфера, управління біосферою				
Тема 6. Структура і динаміка біосфери	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичних занять, оформлення звіту з виконаної роботи, огляд теоретичного матеріалу з теми	11	14	Перевірка звіту з виконаної роботи, усне опитування, презентація результатів
Тема 7. Ноосфера, управління біосферою	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичних занять, оформлення звіту з виконаної роботи, огляд теоретичного матеріалу з теми	13	16	Перевірка звіту з виконаної роботи, контрольна робота.
Усього за змістовим модулем 2		24	30	
Всього за дисципліною		60	80	

8. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Біогеоценозні і ландшафтні екологічні системи	1
2	Біотична суть біосфери	1
3	Глобальні зміни довкілля та їх вплив на людину	2
Всього годин		4

Індивідуальна робота здійснюється за графіком індивідуально-консультативної роботи у формі індивідуальних занять, консультацій, перевірки виконання індивідуальних завдань, перевірки та захисту завдань, що винесені на поточний контроль, тощо. Формами організації індивідуально-роботи за засвоєнням теоретичного та практичного матеріалу є індивідуальні та групові консультації та індивідуальне здавання виконаних робіт.

9. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

МН1 – словесний метод (лекція, дискусія тощо);

МН2 – практичний метод (практичні заняття);

МН3 – наочний метод (метод ілюстрацій і метод демонстрацій);

МН4 – робота з навчально-методичною літературою (конспектування, анування, складання реферату);

МН5 – відеометод у сполученні з новітніми інформаційними технологіями та комп'ютерними засобами навчання (дистанційні, мультимедійні тощо);

МН6 – самостійна робота;

МН7 – індивідуальна науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти.

10. МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

МО2 – усне або письмове опитування;

МО3 – колоквіум;

МО7 – презентації результатів виконаних завдань та досліджень;

МО8 – презентації та виступи на наукових заходах;

МО9 – захист практичних робіт;

МО10 – залік.

11. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Змістові модулі передбачають такі форми контролю:

- усне опитування під час практичних занять та захист результатів виконання практичних робіт;
- контроль рівня теоретичних знань студентів у формі усного опитування та модульної контрольної роботи;
- контроль за самостійною роботою студентів у формі контрольної роботи;
- захист завдань самостійної роботи студентів у формі колоквіуму;
- презентації результатів виконаних завдань;
- модульний залік.

12. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

В університеті діє система оцінювання програмних результатів навчання здобувачів вищої освіти, що реалізується в ході виконання і захисту практичних робіт та модульного контролю, для яких визначено мінімальну кількість балів, яку слід набрати для формування рейтингового балу здобувача вищої освіти та виставлення його у залікову книжку і відомість успішності здобувачів вищої освіти з відповідними оцінками за національною та Європейською кредитно-трансферною системами.

Оцінювання знань студентів здійснюється за результатами поточного й модульного контролю з залікам у третьому семестрі. Завдання оцінюються в діапазоні від 0 до 100 балів включно. У випадку незадовільної підсумкової оцінки, або за бажання підвищити рейтинг, студент складає залік у формі усного опитування, а бали, набрані за результатами модульних контрольних робіт, анулюються. Для отримання заліку потрібно набрати не менше 60 балів за 100-бальною шкалою.

Для оцінювання використовують числову (рейтингову) шкалу.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90–100	A	відмінно	зараховано
82–89	B	добре	
74–81	C		
64–73	D	задовільно	
60–63	E		
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАЧІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Поточний контроль та самостійна робота								
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2		Контрольна СРС (2контр.)	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7		
7	7	8	8	8	8	8		
Модульний контроль - 10					Модульний контроль - 10			

T1, T2 ... T7 – теми змістових модулів

14. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

В якості навчально-методичного забезпечення самостійної роботи здобувачів вищої освіти спеціальності використовується базова та додаткова література з дисципліни, інтернет-ресурси, матеріали лекцій, методичні

рекомендації до виконання практичних робіт та виконання самостійної роботи, а саме:

1. Робоча програма дисципліни «Біогеоценологія і біосферологія» для здобувачів вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Природничі науки) очної і заочної форми навчання .
2. Силабус робочої програми та елементів навчально-методичного комплексу дисципліни «Біогеоценологія і біосферологія» для здобувачів вищої освіти спеціальності спеціальності 014 Середня освіта (Природничі науки) очної і заочної форми навчання.
3. Методичні рекомендації до виконання практичних робіт з дисципліни «Біогеоценологія і біосферологія» для здобувачів вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Природничі науки).
4. Методичні рекомендації до виконання самостійної роботи з дисципліни «Біогеоценологія і біосферологія» для здобувачів вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Природничі науки).
- 5.Електронні варіанти лекційного курсу.

15. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ:

1. Біогеоценотичне значення фітоценозів в ландшафті.
2. Склад біосфери, її компоненти.
3. Основні ознаки фітоценозів.
4. Первинні і вторинні сукцесії. Концепції клімаксу.
5. Біогеоценотичне значення фітоценозів в ландшафті.
6. Основні ознаки фітоценозів.
7. Структурно-функціональна організація біогеоценозів.
8. Чи є відмінності між поняттями «біогеоценоз» і «екосистема»?
9. Структура і динаміка біосфери.
10. Дайте визначення поняття «жива речовина».
11. У чому полягає роль біогеохімічних функцій живого в організованості біосфери?
12. Які основні механізми саморегуляції та організованості біосфери?

13. Чим принципово вирізняється тлумачення біосфери та ноосфери в працях В.І. Вернадського?
14. Первинна та вторинна продукція в біогеоценозах.
15. Абіотичні компоненти біогеоценозу.
16. Екологічне значення першого і другого закону термодинаміки.
17. Біосферні закони і глобальні екологічні проблеми.
18. Загальна будова і структурні компоненти біогеоценозу.
19. Просторова структура біогеоценозу.
20. Жива речовина і її енергія. Геохімічна робота живої речовини.
21. Біогеоценоз, його склад, функціонування.
22. Вертикальна і горизонтальна структура біосфери.
23. Фітоценоз як фундаментальна основа наземних біогеоценозів.
24. Основні етапи використання речовин і енергії в екосистемах.
25. Структурно-функціональна організація і продуктивність наземних біогеоценозів. Закон 10%.
26. Класифікація фітоценозів.
27. Продуктивність біогеоценозів.
28. Динаміка біогеоценозів. Циклічні зміни біогеоценозів.
29. Екзогенні і ендегенні сукцесії. Прості і складні автогенні сукцесії.
30. Основні екосистеми біосфери.
31. Динаміка фітоценозів. Територіальна структура рослинного покриву.
32. Трофічна структура і потік енергії в біогеоценозах.
33. Лісові екосистеми.
34. Склад та екологічні групи фітоценозів.
35. Біогеохімічні цикли у біосфері.
36. Основні поняття і показники продуктивності біогеоценозів.
37. Горизонтальна структура біогеоценозів. Мозаїчність і його визначальні фактори.
38. Сукцесії і еволюція біогеоценозів.
39. Прісноводні екосистеми.

40. Продуктивність і продукція. Методи розрахунку продукції.
41. Біосфера як гомеостатистичний регулятор. Стабільність біосфери.
42. Енергетичний обмін та функціонування біогеоценозів.
43. Екологічні піраміди мас, чисел та енергії.
44. Цикли і типи біологічного кругообігу.
45. Діяльність людини і сучасний стан біосфери. Управління біосферою.
46. Екосистеми світового океану.
47. Поняття і сутність біосфери. Місце біосферології серед природничих наук.
48. Дисбаланс природних колообігів речовин.
49. Еволюція біосфери. Динаміка біосфери.
50. Біотичний компонент біогеоценозу.

16. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Голубець М.А. Екосистемологія. Львів: Поллі, 2000. 316 с.
2. Журавлева Г.Ф. Основы учения о биосфере (общие вопросы). Учебное пособие. / Г.Ф. Журавлева, Д.К. Магзанова. М.: КноРус; Астрахань: АГУ, Астраханский университет, 2016. 64 с.
3. Кучерявий В.П. Екологія. Львів: Світ, 2000. 500с.
4. Сытник К. М., Брайон А. В., Гордецкий А. В. Биосфера. Экология. Охрана природы. Справочное пособие / Под ред. К. М. Сытника. К.: Наук. думка, 1997. 524 с.
5. Вернадский В.И. Химическое строение биосферы и ее окружения. М.: Наука, 1997. 339 с.

Додаткова:

1. Башкин В.Н., Касимов Н.С. Биогеохимия. Москва: Научный мир, 2004. 635 с.
2. Дмитрук Ю., Бербець М. Основи біогеохімії. Чернівці : Книги ХХІ, 2009. 336 с.

3. Лебедева Н. В., Дроздов Н. Н., Криволицкий Д. А. Биологическое разнообразие. М.: ВЛАДОС, 2004. 432 с.
4. Орлов А. С., Безуглова О. С. Биогеохимия. Ростов-на -Дону.: Феникс, 2000.
5. Панасенко В. Упрощення ідей В.І. Вернадського в навчально-виховний процес викладання курсу «Біосферологія». 2009. С.68-71.
6. Цветков В.Ф. Лесной биогеоценоз. Архангельск, 2003. 2-е изд. 267 с.

17. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Бібліотеки:

1. РДГУ:

абонент №1 – м. Рівне, вул.Пластова, 31, тел. 22 - 59 -15.

абонент №2 – м. Рівне, вул.Пластова, 41.

2. Обласна наукова – м. Рівне, майдан Короленка, 6, тел.22-10-63.

3. Міська – м. Рівне, вул. Київська, 44, тел. 24-12-47.